

УДК 373.2
ББК 74.1
П 44

*Друкується за рішенням
Вченої ради Педагогічного інституту Київського університету
імені Бориса Грінченка
(протокол від травня 2015 року)*

Авторський колектив:

Г. В. Бєленька, Н. І. Богданець-Білооскєленко, О. Л. Богініч,
Ю. О. Волинєць, О. В. Ковалєнко, А. В. Кишинська, М. А. Машовєць,
Н. І. Мєльник, О. А. Половїна.

За загальною редакцією

доктора педагогічних наук, професора Г. В. Бєленької,
кандидата педагогічних наук, доцента О. А. Половїної

Рецензенти:

А. М. Богущ, дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри дошкільної освіти ДЗ «Південноукраїнський
національний університет імені К. Д. Ушинського»

Т. О. Проженко, доктор психологічних наук, професор, завідувач
лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г. С. Косюка
НАПН України

Т. М. Шевченко, директор ДНЗ № 518 м. Києва

Підготовка майбутніх вихователів до роботи з дітьми
дошкільного віку: компетентнісний підхід : моногр. // за заг. ред.
Г. В. Бєленької, О. А. Половїної. – Умань : ВПЦ "Візаві", 2015. – 208 с.
ISBN 978-966-304-118-6

Монографія присвячена проблемі підготовки фахівців у галузі дошкільної
освіти: висвітлені теоретичні аспекти проблеми формування професійної
компетентності вихователя; розкрито актуальні вектори формування особистості
дошкільника; представлено зміст формування професійної компетентності
фахівців дошкільної освіти в умовах навчання.

Для педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів, викладачів
педагогічних навчальних закладів, аспірантів, магістрантів, студентів спеціальності
«Дошкільна освіта», батьків дітей дошкільного віку.

УДК 373.2
ББК 74.1

ISBN 978-966-304-118-6

© Київський університет імені
Бориса Грінченка, 2015

ЗМІСТ

Перелмова.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	
1.1. Бєленька Г.В. Професійна компетентність вихователя: ключові дефініції крізь призму наукових досліджень.....	5
1.2. Бєленька Г.В. Вимоги до професійної компетентності вихователів дітей дошкільного віку.....	20
РОЗДІЛ 2. АКТУАЛЬНІ ВЕКТОРИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА	
2.1. Богініч О.Л., Машовєць М.А. Плекасмо здоров'я дитини в сім'ї – проєктуємо щасливе майбутнє.....	41
2.2. Кишинська А.В. Розвиток етичних уявлень як смакливої соціальної компетентності дошкільника.....	61
2.3. Полоєва О.А. Формування художньо-естетичної компетенції дітей дошкільного віку в процесі художньо- педагогічного спілкування.....	91
2.4. Богданець-Білооскєленко Н.І. Формування художньо-мовленнєвої компетенції дітей дошкільного віку.....	121
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ В УМОВАХ НАВЧАННЯ	
3.1. Ковалєнко О.В. Організаційно-педагогічні умови формування правової компетентності майбутніх організаторів дошкільної освіти.....	144
3.2. Волинєць Ю.О. Підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до дослідницької діяльності.....	161
3.3. Мєльник Н.І. Формування професійної компетентності фахівців дошкільної освіти у контексті інтеграції в європейський освітній простір.....	182
Англійське слово.....	206

РОЗДІЛ 2. АКТУАЛЬНІ ВЕКТОРИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

кваліфікованого психолого-педагогічного супроводу в процесі художньо-педагогічного спілкування впливають на розвиток естетичних почуттів, смаків, художніх умінь, стимулюють дитину до самостійної художньої діяльності та формують естетичне ставлення до довкілля. У контексті розгляду проблеми естетичного виховання та аналізу результатів досліджень науковців ми визначили, що проблема формування художньо-естетичної компетенції дітей дошкільного віку є актуальною, вирішення якої частково можливе за умови розв'язання наступних завдань:

- Формування художньо-естетичної культури дітей та батьків.
- Професійний психолого-педагогічний супровід виховання дитини.
- Індивідуальний підхід до організації діяльності дітей із врахуванням їх здібностей та творчого потенціалу.
- Організація спілкування з батьками на партнерських засадах.
- Створення розвивального художньо-естетичного середовища.
- Реалізація системи роботи з формування в дошкільників художньо-естетичної культури в процесі художньо-педагогічного спілкування дітей, батьків, педагогів.

З метою реалізації визначених завдань пропонуємо організацію художньо-естетичної діяльності у формі *художніх майстерень* – Музична майстерня, Театральна майстерня, Майстерня живопису, Майстерня рукоділля, Майстерня етикету, Майстерня гри тощо, – у яких дитину залучатимуть до загальної діяльності світу мистецтва.

ДЖЕРЕЛА

1. Арихейм Рудольф. *Новые очерки по психологии искусства*. – М.: Прометей, 1994. – 352 с.
2. Веремьев А. Синергетический подход в исследовании системы художественно-эстетического воспитания // *Искусство и образование*. – 2003. – № 2(24). – С. 4 – 13.
3. *Виховує мистецтво: активізація теоретичної дошкільницької засади мистецтва: Метод. посібник / Кириченко Н.Т., Науменко Т.І., МО України. ІЗМН. – К.: ІЗМН, 1998. – 99 с.*
4. Волков Н. Н. *Воспитание картины. Посobie для учителя. / Под ред. И.П. Глиńskiej. – изд. 2-е, доп. – М.: Просвещение, 1976. –*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

32 с.; 12 л. ілл.

5. *Вчимось бачити прекрасне: Метод. рекомендації по озн. дит. мол. шк. та ст. дошк. віку з теоріями образотворчого мистецтва / Київський міжрегіональний ін-т удосконалення вчителів ім. В.Грищенка. Укл. Е.В.Белкіна. – 2-ге вид., доп. – К.: Навч. посібники, 1996. – 74 с.: іл.*
6. Кубанцева Е. И. *Философские основания музыкально-эстетического воспитания // Искусство и образование. – 2001. – № 3 (17). – С. 17 – 27.*
7. Підкурғана Г. О. *Художньо-педагогічна підготовка фахівців дошкільного виховання у педагогічному університеті (системний підхід): Монографія. – СПб: НДХ СПбДУ, 1998. – 227 с.*
8. Семенов В. Е. *Искусство как межличностная коммуникация: (Соц.-психол. концепция). – СПб.: Изд-во С.-П. ун-та, 1995. – 200 с.*
9. *Современный словарь-справочник по искусству / Науч. ред. и сост. А.А. Мелик-Пашаев. – М.: Олимп: ООО «Издательство АСТ», 2000. – 816 с.*
10. Сухорукова Г. В. *Основы образотворческого искусства и методика организации образотворческой деятельности детей дошкольного возраста / Навчальна програма. – К., 1999. – 68 с.*
11. Тагильцева Н. Г. *Развитие самосознания ребенка средствами искусства (Идеи последнего столетия) // Искусство и образование. – 2001. – № 3. – С. 13 – 16.*
12. Фейдй О.А. *Естетометарія. Навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. – К.: «Видавництво «Центр учбової літератури», 2012. – 304 с.*
13. *Театралізована діяльність дошкільників. Художньо-естетичний розвиток / Упор. Д.А.Шик // Подмила Анаполієвна Шик. – Х.: Вид. група «Основа», 2011. – 176 с.*

Н.І. Богданець-Білоскаленко

2.4. Формування художньо-мовленнєвої компетенції дітей дошкільного віку

Організація життєдіяльності дітей за всіма освітніми лініями Базового компонента супроводжується художнім словом. Вихователі мають перелантувати свою готовність і необхідність нового осмислення використання художніх творів у практиці роботи сучасних

РОЗДІЛ 2. АКТУАЛЬНІ ВЕКТОРИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

дошкільних закладів. На цей аспект звертають особливу увагу у своїх публікаціях А.Болуш та Н.Гавриш [3; 4], адже художнє слово – це ключовий засіб виховання, розвитку й навчання дітей.

Особливо складовою художньої літератури є *література для дітей*. За визначенням У. Гнідець, це «самобутий, самодостатній літературний феномен» [5, 27], тому що має свої закони творення, свої особливості, своїм змістом і формою відповідає світосприйманню та інтелектуальному розвитку дітей різного віку: дошкільного, молодшого, середнього й старшого шкільного віку.

З огляду на останні наукові дослідження з проблем використання художніх творів у роботі з дошкільниками (М. Болуш, Н. Гавриш, Т. Котик, О. Монке та ін.) змістом роботи з художньою літературою є формування художньо-мовленнєвої компетенції дошкільника. *Художньо-мовленнєва компетенція* охоплює такі складові:

- когнітивно-мовленнєву,
- постично-емоційну,
- оцінювально-естичну,
- театральну-ігрову,
- емоційно-естетичну компетенцію.

Кожна з цих складових має конкретний зміст. Так, *когнітивно-мовленнєва компетенція* передбачає наявність знань про письменників, народний фольклор, знання змісту художніх творів, уміння відповідати на запитання, розрізняти та визначати жанри художніх творів (казки, оповідання, вірша), відтворювати зміст художнього твору в усному мовленні. *Постично-емоційна компетенція* передбачає уміння виразного читання поетичних творів напам'ять. Зміст *оцінювально-естичної компетенції* охоплює вміння аналізувати вчинки героїв художніх творів, давати їм оцінку, співставляти з власною поведінкою, а відтак передбачає реалізацію виховного потенціалу художньої літератури як джерела формування естетичних уявлень, позитивних моральних якостей та моральних почуттів у дитини. Зміст *театральну-ігрової компетенції* передбачає уміння розгортати ігрову діяльність за змістом творів художньої літератури тощо. Завдання кожної складової художньо-мовленнєвої компетенції конкретизовано й чітко викладено в кожній віковій групі [22, 13].

Сумарний кінцевий показник набутих *компетенцій* (лат. *competentia*, від *competere* — взаємно прагнути; відповідати, підходжу) —

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

це сукупність предметів вивчення, завдань, повноважень, прав й обов'язків тощо випускником дошкільного навчального закладу перед вступом його до школи.

Навчальними планами університету передбачено вивчення студентами спеціальності «Дошкільна освіта» дисципліни «Дитяча література». Це та галузь, яка малодосліджена, не існує єдиного повного підручника з критичним аналізом творчих надбань письменників, розвитку дитячої літератури, формування теорії та критики літератури для дітей. Актуальними залишаються питання розробки нових підходів до удосконалення та реалізації змісту й завдань навчальних програм із курсу «Дитяча література», формування літературної компетентності в процесі підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Під час вивчення курсу «Дитяча література» студенти знайомляться з історичними особливостями розвитку дитячої літератури, її періодизацією, з ідейно-естетичним змістом найкращих, вартісних творів українських та зарубіжних письменників, адресованих дітям дошкільного віку, засвоюють основні елементи теорії літератури; аналізуючи художні твори, оперують літературознавчими поняттями змістом основних творів. Такий підхід викликає в студентів інтерес до дитячих книг, бажання вміти в них самостійно орієнтуватися, виразно читати, розповідати про них, тобто готує до того, щоб майбутній вихователі міг ефективно використати літературні багатства для формування особистості сучасної дитини. Адже значну роль у вихованні молодого покоління духовно багатим, національно свідомим відіграє дитяча література. Саме через літературу, через рідне слово дитина духовно поєднується зі своїм народом, знайомиться з історією, культурою своєї землі, вчиться розуміти Добро, Красу, Любов. Художнє слово збагачує дитину досвідом, сприяє вихованню естетичних смаків, а в старшому віці — формуванню високих духовних цінностей.

Під час семінарських занять, індивідуальної навчально-дослідницької та самостійної роботи студенти набувають уміння та навички: аналізувати твори дитячої літератури різних видів та жанрів, виходячи зі своїх теоретико-літературних знань; визначати їх зміст, освітньо-виховне та естетичне значення; використовувати жанри дитячого фольклору та кращі твори письменників у повсякденному житті дітей (прогулянки, спостереження, процеси життєдіяльності, свята); оцінювати дитячі книжки з точки зору педагога, визначати

для якого віку вони рекомендовуються, який пізнавальний, виховний та естетичний потенціал мають; самостійно підготувати коротке повідомлення про письменника, використовуючи його книги та літературно-критичні матеріали; складати казочки про персонажів слов'янської міфології; писати короткі анотації та рецензії, оформляти тематичну чи авторську книжкову виставку; визначати основні мотиви творчості письменників; самостійно підбирати твори різних письменників до визначеної тематики. Усі ці вміння й навички в майбутньому допоможуть вихователю краще, цікавіше й змістовніше проводити заняття з художньої літератури та розвинути мовлення, використовувати художнє слово під час спостережень, прогулянок, проведенні режимних процесів та в повсякденному житті, прищеплюючи таким чином дитині інтерес до книжки, бажання слухати, а згодом і самостійно читати літературні твори. Саме в цьому контексті можемо говорити про літературну компетентність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Виходячи з тлумачення Г. Бєленькою поняття «компетентність», «професійна компетентність» [1, 11], подасмо визначення літературної компетентності. *Літературна компетентність* майбутнього вихователя визначається належним володінням комплексом літературознавчих знань, умінь і навичок, що дає можливість фахово й професійно читати твори художньої літератури, уміло їх використовувати в навчально-виховному процесі ДНЗ; творчо мислити, порівнювати, узагальнювати, зіставляти та робити висновки за прочитаними художніми текстами; «мати власну інтерпретаційну точку зору» [10, 26]. Головними компонентами літературної компетентції, на думку Т. Качак, є читалька, літературознавча, бібліотечно-бібліографічна компетентції, які формуються та розвиваються в дітей з дошкільного віку і протягом подальшого спілкування з книгою [10, 26]. У пропесі викладання літератури для дітей, у контексті названих компетентцій варто звернути увагу на розширення читальського кругозору студентів (вони мають бути обізнані з літературою для дітей як класичною, так і сучасною), формування навичок елементарного аналізу художнього тексту (як прозового, так і поетичного), поглиблення літературознавчої бази. А також важливим є вивчення студентами, майбутніми вихователями, поетичних творів напам'ять, оскільки всі

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

процеси життєдіяльності, прогулянки й заняття відбуваються в супроводі художнього слова.

Зупинимось на важливості й необхідності використання творів художньої літератури в дитячому читанні. Дошкільне дитинство – це саме той час, коли варто долучати юну особистість до книги. І. Товкач зазначає, що йдеться не про навчання дітей читання, а насамперед про формування пізнавального інтересу до цього процесу, уміння та бажання працювати з книгою, виховання культури читача. Досвід спілкування з батьками та педагогами, багаторічні спостереження за дітьми показують, що при вступі до школи та в першому класі далеко не у всіх дітей є *бажання тримати в руках книжку* (не говорячи вже про бажання пізнавати чи самостійно читати). У багатьох першокласників відсутні *навички роботи з книжкою* (користуватися змістом, орієнтуватися на сторінках тощо) та *усвідомленого слухання й читання*. «Ці не проблема для дитини дошкільного віку, яка не є активним читачем!» – може відповісти опонент. Так, дошкільник за своєю природою – *активний слухач*, але за умови, що дорослі (батьки, вихователі), які його оточують, є *активними читачами*, чим, на жаль, може похвалитися не кожна родина. Крім того, більшість шестирічних малят уже перебувають у школі, де є необхідність працювати з підручниками, словниками, довідниками тощо. Тим учням, які не мають навичок роботи з книгою, як правило, важко читися. Варто змалку приділяти цьому питанню достатню увагу [23, 14].

В умовах сьогодення формування національної свідомості, успадкування молодим поколінням культурного досвіду українського народу й досі є одним із провідних завдань виховання молоді, оскільки забезпечує плекання громадян-патріотів своєї країни, здатних захистити її незалежність і цілісність. Реалізація цього завдання полягає в особистісно орієнтованому вихованні, підтримці якого є загальнолюдські ідеали, скеровані на Істину, Добро, Красу.

Формування духовно розвиненої особистості значною мірою залежить від становлення її ціннісного світогляду. Явищем цінностей у житті людини неперечно цікавиться сучасна наука, насамперед педагогіка. Адже формування тих чи інших духовних складників свідомості належить вихованню. Відомо, що виховання – це планомірний, цілеспрямований педагогічний процес, який здійснюється в межах конкретизованої мети. Зміст виховання умовляється потребами часу, суспільними умовами, традиціями та в

РОЗДІЛ 2. АКТУАЛЬНІ ВЕКТОРИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

Цілому рівнем економіки, культурі й освіти народу. Однією із важливіших засад виховання є віра в добротворення в найрізноманітніших формах діяльності: суспільній, родинно-сімейній та інших. А тому виховання повинно бути системним, послідовним, яке ґрунтується на культурі окремого народу і всього людства водночас.

Завжди актуальним було і є формування в дитини загальнолюдських цінностей, трансформованих через національні чинники. Спостереження та висновки в різних галузях науки (філософії, педагогіки, психології) переконують у тому, що утворення будь-коли. Культура завжди має відтінок національного, виявляючи духовну сутність окремо визначеного етносу, народу, нації. Слушними з цього приводу є думки українського педагога Софії Русової: «Національне виховання виробляє в дитини не подвійну хистку мораль, а сприяє формуванню міцної цілісної особистості. Національне виховання через пошану й любов до свого народу виховує в дітях пошану й любов до інших народів і тим приведе не до вузького відокремлення, а до ширшого єднання й світового порозуміння між народами й націями» [14, 24].

Саме такий аспект і зумовлює гіпотезу про те, що національне виховання дитини програмує цілісну особистість, невіддільну від загальнолюдських ціннісних орієнтирів, які підносять її як національну інкультурну істоту на якісно новий, вищий ступінь розвитку. І саме освіта покликана всіляко прислужитися формуванню особистості, укоріненої в національній культурній ґрунті і водночас сприйняттєвій їхніх ідей та цінностей, здатної синтезувати національні й загальнолюдські цінності, «спроможної дати адекватні відповіді на виклики доби. Один із таких викликів – зміна форм функціонування культурних текстів» [8, 12].

Варто сказати, що загальноприйнятій класифікації ціннісних орієнтирів культурно-етичного життя людини і досі ще не вироблено. Проте все більше наукових дослідників схильні виділяти три найзагальніші орієнтири: Істина – Добро – Краса (Л.Бех, Ж.Воронцова, Л.Масол, Н.Нікітіна, В.Соловйов та ін.). Закладені змалку категорії Істини – Добро – Краса лейтмотивом проходять через усе життя особистості. Доброта, любов до людей, благородство, патріотизм, відповідальність – усе це формується в дитинстві. За всієї

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

важливості кожного з названих ціннісних орієнтирів переважна більшість учених вважає категорію Добро домінантним ціннісним орієнтиром у реалізації людської особистості.

Як зазначається у «Філософському словнику», добро – основна моральна цінність [19, 35]. Категорію Добро тривалий період виявляла етика, здебільшого кваліфікуючи її як категорію моральної свідомості. Як відомо, етика – наука про мораль. Мораль підказує людині варіанти вибору духовних цінностей, орієнтованих на певний ідеал. В основі ідеалу приховані як загальнолюдські, так і національні цінності. До загальнолюдських цінностей належать, насамперед, закон творення добра, боротьба зі злом, пошук справедливості, правди, визнання Людови та Краси. Ідеал національного виховання має традиційні, зовнішні ознаки (одягання шароварів, сорочки-вишиванки, козацький оселедець та вуся тощо) і державний устрій, свідомість, мораль та рівень культури, національний психологічний характер. Це позначається на звичаях народу, його ціннях, творчій художньої літератури. Проте, за нашими спостереженнями, виховний процес у сучасних умовах відзначається різким спадом морально-етичного впливу з боку сім'ї, навчально-виховних закладів, засобів масової інформації. Діти все далі відокремлюються від дорослих, створюючи сумнівні ідеали легкого життя, яке можна мати не докладаючи зусиль, без праці та духовних пошуків. Цілком закономерно, що серед дітей надається перевага маскультурі сьогодення. Ціннісні орієнтири починають формуватися в дитини вже змалку. Ще в дошкільний період дитина на елементарному рівні опановує моральні категорії: добро і зло, пробує оцінювати під цим кутом зору власні вчинки. Перебуваючи в середовищі дорослих, вона мимоволі засвоює етичні норми поведінки, ставлення до них – позитивне чи негативне. Важко не погодитися з думкою Д. Ельконіна про те, що «виникнення первинних етичних уявлень є процесом засвоєння візирів поведінки, пов'язаних з оцінкою їх дорослими. У ході формування довірливих дій і вчинків дитини-дошкільника виникає новий тип поведінки, яку можна назвати особистісною, тобто такою, яка опосередковується орієнтаційними образами, змістом яких є суспільні функції дорослих, їхнє ставлення до предметів і один до одного» [20, 294].

Категорія Істини – не менш важливий ціннісний орієнтир у виховному процесі дитини. А дехто з учених зараховує її чи не до найважливіших цінностей. Інший ціннісний орієнтир Краса. Як зазначено у

“Тлумаченому словнику української мови”, краса – це «якостивість, якість гарного, прекрасного; врода, вродливість» [16, 362]. Категорію краси вивчає, як відомо, естетика. Це слово грецького походження, що в перекладі означає – “почуттєвий” та “чуттєво сприймаючий”. Краса є джерелом емоційних та естетичних переживань і найбільше впливає на духовність дитини, розвиваючи всі її складові. Згідно із прийнятим в естетиці визначенням, естетичне почуття – це здатність людини відчувати красу. Естетичне почуття не вроджене. Його треба виховувати й розвивати. Чим раніше людина пізнає красу, чим раніше перед нею розкривається світ прекрасного, тим благотворнішою та гуманнішою вона виростає. На думку Ж. Юзвак, «давньогрецькі філософи були переконані, що сприймання людиною краси – необхідна сходинка до пізнання істини, а отже, – розвигтку інтелекту» [21, 4]. Та й, власне, сама краса, на їхню думку, є головним естетичним явищем і призначена посідати найвищу сходинку в системі цінностей. Отже, у контексті ціннісного орієнтира Краси можна говорити про красу морально-етичного плану у творах, які відображають красу доброти людських учинків, красу любові до рідних, красу праці, красу любові до рідної землі, тобто красу патріотичних почуттів.

Прищеплення усіх згаданих ціннісних орієнтирів (Істини – Добра – Краси) й забезпечує всебічний гармонійний розвиток особистості, надаючи значущості та ваги для суспільства. Названі ціннісні орієнтири не є вродженими, їх треба прищеплювати дитині. Тут насамперед може доречно прислужитися дитяча література – художня та науково-популярна. У літературних творах Добро, Краса, Істина втілені в позитивних, гарних чинках, намірах персонажів, ситуаціях, у які вони потрапляють і виявляють свою оцінку, певним чином намагаються правильно діяти, також це авторські роздуми й підказки.

Гарна змістовна книжка впливає на розум та емоції людини, на формування позитивних рис особистості. Завдяки читанню художньої літератури, діти ознайомлюються з багатьма чинниками життя людей, з моральними нормами поведінки, особливостями людських стосунків, з минулим рідного краю, зворушливими сторінками історії, традиціями народу. Діти поглиблюють свої уявлення про природу, тварин, навколишній світ; вчать ся відчувати красу й силу слова, прилучаються до культурних здобутків інших народів. Неарма Н.Побірченко підкреслює: «Читачи художньо літератури,

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

дитина вчиться оцінювати життєві явища, об’єкти живої природи, і на цій основі сприймає й оцінює красу навколишнього, красу людських почуттів, осмислює дійсність із погляду загальнолюдських цінностей» [13, 9].

У дошкільному віці малюк знайомиться з книжкою переважно візуально і друковане слово сприймає на слух, а в початкових класах дитина вже самостійно користується книжкою, пізнає її зміст. Читання книжок відкриває кожній людині світ незвіданого. Потрібно, щоб читання було активною справою, яка викликає у свідомості дитини безліч самостійних думок, спостережень і порівнянь. Читання сприяє розвитку інтелекту. Такими здібностями є спостережливість, пам’ять, творча уява й логічне мислення.

Твори літератури – це різновиди художньої літератури (фольклор та авторська література), науково-художня та науково-пізнавальна. З приводу текстів останнього типу досить слушною є порада К.Ушинського щодо, так званих, “ділових статей”, тобто науково-художніх та науково-популярних текстів, у яких зображені звичайні речі, що оточують дитину. Такі тексти, на думку педагога, “привчають дітей просто і розуміло висловлювати ті прості враження, які дає їм правильне спостереження навколишньої дійсності” [18, 278]. Наприклад, Б.Грінченко з приводу дитячої книжки пише: “У житті сучасної грамотної дитини книжка має вже значення. Як тільки навчилася дитина читати, вона вже придобала нове поле для праці своєї думки. Раніше тільки те або інше оточення, серед якого дитина жила, було для неї цим полем. Тепер її дитячий світ огляд значно розширився. У сфері моральних понять ще нічого немає остаточно випрацьованого, свідомо зрозумілого. Книжка зустрічається з майже не торканим моральним світом дитини” [6, 28].

У наш час проблема прищеплення ціннісних орієнтирів особливо загострилася у зв’язку із загальною детуманізацією людського суспільства і наступом цивілізаційних праматричних цінностей. Ми вважаємо, що одним з альтернативних способів руйнування первинних етичних уявлень дитини під впливом духовного негативізму маскультури може стати могутня сила національного художнього слова.

Значимість духовного спрямування художнього слова розкривається в багатогранності різноманітних жанрів поезії та прози, починаючи від фольклорних витоків до сучасної авторської книжки для дітей. Отже, окреслимо першу особливість вивчення

РОЗДІЛ 2. АКТУАЛЬНІ ВЕКТОРИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

дитячої літератури, що сприятиме у свою чергу формуванню літературної компетентності студентів: *ознайомлення з творами снід провідити в хронологічний послідовності, починаючи з народної творчості* (фольклору). Це сприятиме системності знань студентів, цілісному сприйняттю дитячої літератури. Розкриємо основні знання, які повинні мати майбутні вихователі в процесі ознайомлення з народним словом.

Одним із початкових етапів формування національної свідомості дитини, прищеплення духовних цінностей із раннього віку є використання самообутовності художнього слова українського фольклору. А вже усна народна творчість втілює народну мудрість, народні ідеали. У ній відбивається національна психологія, національна свідомість народу, його історія, філософія, мораль, правові закони.

Звернемося до програми навчання й виховання дітей дошкільного віку «Дитина». У підрозділі «Художнє слово» у кожній віковій групі дітей знайомлять з народною творчістю – фольклором, який посідає важливе місце в розвитку мовлення дитини. Його вплив на мовну освіту дітей розкрито в працях учених, педагогів минулого та сучасності: О. Духновича, С. Русової, Г. Сквородої, І. Срезневського, Є. Тихевої, К. Ушинського, І. Франка, А. Ботуш,

Н. Гавриш, Н. Дулан, Трифонової, І. Товкач та ін. Стисло розглянемо процес виникнення й становлення фольклору, його вплив на естетичний та мовленнєвий розвиток дітей.

Усна народна творчість (фольклор) має глибоке історичне коріння, пов'язане з еволюційним процесом у цілому та розвитком життєдіяльності того чи іншого народу у взаємодії з оточенням. Важка фізична праця, примітивний побут, спілкування з силами природи відтранковали мужність і характер, мислення й мовлення на певному досвіді світосприймання. Усна народна творчість народжується витончене слово – художнє, образне, яке полетішувало, робило крашним бутенне життя.

Первісним проявом фольклору є, насамперед, пісня. А вже за допомогою живих звуків, які линули з душі, закруженої чи веселої, народжувалась культура з невідомими менталітетними ознаками. За піснено, як першоосновного ритму, мелодії слова, знайшли своє самобутнє місце у фольклористичній казка, приказка, прислів'я, загадка тощо.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ми не ставимо за мету в цій розвідці дослідити виток та жанри фольклору. Лише побіжно зупинимося на головному принципі усної народної творчості, що об'єднує більшість фольклорних жанрів. Це милозвучність, ритмічність та алегорична повчальність. Як у поезії, так і в зрідках прозового фольклору слова поєднуються в такій художньо-смісловій послідовності, що фрази (речення) можна легко проспівати. За що полюбив український народ Т.Г.Шевченка ще в період його ранньої творчості? Очевидно, за народнопісенний стиль його поезій, що психологічними колізіями тексту наближался до життєвих реалій селянина-кріпака, даруючи надію на краще життя.

У науковому трактуванні фольклорних дефініцій прийнятливими вважаються три основні типи ритмічності слова: пісенний, речитативний, говірний. Незважаючи на різноманітність жанрової тематики, названим типам властиво змішуватись, переплітатись. Наприклад, у говірних жанрах (прислів'я, приказка, замовляннях), так само, як і в пісенних (колядках, веснянках), можна проспівати цілі вислови. У речитативному спостерігається ритмізований поетичний такт, наближений до мелодійного пісенству.

Особливо блискучі взірці версифікації слова (пісенної, речитативної, говірної) втілені в дитячому фольклорі – низці фольклорних жанрів для дітей: загадках, приказках, забавлянках, дитячих примовках, скоромовках.

Найпростіше уявлення про світ добра маленька дитина отримує з *колицьких пісень* – невеликих римованих творів, співаних мамою чи бабусею. Це перші уроки духовності, моральності, що засвоєно дитина, з'явившись на світ. Головна їх функція – допомогти матері заколицати дитину, тому вони такі мелодійні та поетичні. Через колицькову пісню дитина пізнає світ. Характерною ознакою колицькової є те, що вона вирізняється неповторністю імпровізацій, оскільки кожна мама, бажаною чи бачити свою дитину здоровою, щасливою, додавала до тексту щось своє, дуже важливе з її погляду.

Таким чином, злавалося б, із простенької пісеньки, дитина вже долучалася до національних цінностей через психосприймання матері, мелодію і поетичний зміст слова. А вже мова, індивідуалізована мовленням матері чи бабусі, розкриває досвід цього народу, у якого є притаманні тільки йому особливі слова – значущі саме для цього народу, як носія певної культури. Маються на увазі, так звані, слова-знаки національної культури. Вслухатися

РОЗДІЛ 2. АКТУАЛЬНІ ВЕКТОРИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

тілшки: «Хата моя, біла хата, рідна моя сторона, пахне любовістю і м'ята, мальви ростуть край вікна» (Дмитро Луценко). Слова-знаки національної культури – один із тих чинників, який об'єднує носіїв названої культури. Культурно-естетичні асоціації формують концепти слів. Інакше кажучи, крім лексичного значення, у слові є ще додаткові своєрідні значення – концепти, тобто ідеалізація об'єкту через суб'єктивне сприйняття нашої психіки. Слова-знаки, які містяться в коліскових, приказках, прислів'ях, загадках тощо, можуть зіграти якісну функцію в інтеграції дитини в рідну культуру.

Звичайно, частина слів-знаків сприймається дещо архаїчно з погляду сучасного урбанізованого оточення (біла хата, п'ч, козак, вітряк, верба, ставок, кизилочка). Але подібні слова потрібні сучасній дитині, аби відчуття зв'язку із минулим свого народу. Знакові слова залишаються значущими для нашої культури й сьогодні. Вони зрозумілі й доступні дитині саме завдяки фольклору, який допомагає закорінювати дитину в національне розуміння, пробуджує відчуття свого, рідного. Таким чином, студенти повинні знати види коліскових, уміти відтворити їх з пам'яті.

За колісковими можна назвати *примовлянки*, які немовля чує з вуст близьких людей, під час годування, перших кроків тощо. Цікаві зразки примовлянок подає Н.Дзюбишина-Мельник у хрестоматії «Золотий колосок». Коли дитинка прокидається, то примовляють:

*Помаявсі, помаявсі,
на (Гано) ростусі.
Щоб (Галочка) росла,
росла-виростала
скоріш в поміч стала [9, 190].*

Коли збираються годувати, підхочують:

*Гу-ту-ту, гу-ту-ту,
Вари кашку круту,
Підсилай молочка,
Погодуй козачка! [9, 202].*

Або коли дитинка починає ходити:

*Дабки, дабки, дабочки!
Ходить котик по лавочці,
Водить кішку за лапочки.
Даб, даб, даб [9, 202].*

Тож, як бачимо, примовлянки в ранньому віці мають неопіненне значення у всебічному розвитку малюка: вони виконують практично-

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

діляню, виховну й мовленнєву функції. Повтори, звуконаслідування формують мовлення малої дитини.

Також у цій хрестоматії (або в хрестоматії «У барвистому віночку», упор Н.І. Богданець-Білокаленко) знаходимо багато інших зразків дитячого фольклору: вірші, пісеньки, казки, легенди, художні оповідки для практичного використання у виховній роботі з дітьми. Важливим є тематичне виокремлення складних категорій пізнання світу для дитини через простоту художнього слова, як наприклад, про явища природи:

Ой сонечко, сонечко, засвіни!

Буду крутице я рости [9, 196].

Або: *Ой вітре, вітроньку,*

прижени хмароньку,

полий теплим дощиком,

встели землю килимком [9, 201].

З раннього віку, відповідно до програми «Дитина», широко використовують вихователі в навчально-виховному процесі дошкільного закладу дитячі *віршички-пісеньки*. Вони невеличкі за обсягом, іноді можуть бути на 2 рядка. Такі віршички-пісеньки не лише розважають, розвивають пам'ять та інтерес дитини, а й розкривають елементи національних традицій праці та діяльності людини через алгоричні образи птахів, тварин, рослин, квітів. Як-от, найвідоміші з народного фольклору для дітей: «Два півники, два півники», «Ходить гарбуз по городу», «Я лисичка, я сестричка», «Танцювала риба з раком», «Дошч їде, аж із стірки капає», «Танцювала баба з дідом», «Поросятко груші трусить» [2] та інші. Студенти, майбутні вихователі, повинні знати чималу кількість таких поетичних творів напам'ять.

Далі малу дитину знайомлять із *казками*. Спочатку – з кумулятивними (з італійської – нагорода/жження), як-от: «Колобок», «Ріпка», «Рукавичка», де одноступні дії повторюються і це сприяє розвитку пам'яті в дітей, усвідомленню найпростіших залежностей явищ у навколишньому світі. Згодом читають дитині казки про тварин та чарівні казки, слухаючи які, дитина починає розуміти що таке добро і зло. У неї формується думка, що добрі вчинки, зокрема готовність прийти на допомогу, даблявє, доброзичливе ставлення до живої природи, тобто Добро в усіх його проявах, завжди породжує добро і перемagaє зло. Трохи старших дітей знайомлять із соціально-побутовими казками. Загалом, постітка казок сприяє естетичному

РОЗДІЛ 2. АКТУАЛЬНІ ВЕКТОРИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

вихованню дітей, формує художній смак, творче уявлення, любов до рідного слова.

Отже, саме фольклорні твори формують у дитини національну художньо-образну картину світосприймання. Адаже в примовлянках, пісеньках, казках, легендах та інших видах дитячого фольклору трапляється так багато знакових для українців слів: калинонька, чорнобривець, руга-м'ята, біла хата, сонілка тощо.

Аналізуючи фольклор для дітей, можемо зробити висновок: немає якоїсь різкої межі щодо мовного вираження, мовленнєвої привабливості між різними типами жанрів. Ось зразок говірної забавлянки, або ще їх називають безкінечними казочками (безкінечниками): Був собі Бурдюк, мав халабудуку. // І ставок, і млинок, і капусту шматок. // І птагніц портяні, що дерлися по стіні. // Гарна моя байка чи ні? З метою розвитку чуття ритмізованості слова, при бажанні, її можна успішно не тільки продекламувати, а також і проспівати, що спонукає до вивчення безкінечника напам'ять. Таким чином, подібних прикладів можна наводити безліч.

Поговоримо про говірні жанри, які, окрім пісенного ритму, трайливості та догетності, виражають смислове навантаження, прихований внутрішній філософсько-виховний підтекст. Цей жанр лаконічний, короткий, проте має початкове значення для дитини. Маємо на увазі *прислів'я та приказки*.

Етимологічне трактування прислів'їв, приказок полягає в спільному префіксі «при», який означає «бути при слові, при казці». Тобто виявляється безперечна потрібність прислів'їв, приказки саме в розкритті естетично-смислового, морального, національного осмислення предмета чи явища в дидактичному контексті. Сприймаючи на слух чи прочитанні самостійно прислів'я і приказки активізують мислителський процес дитини, розвивають увагу про навколишню дійсність. Чималу групу становлять вислови, що з'явилися в результаті спостереження за явищами природи («яблуко від яблуні вдалеко не падає», «вода камінь точить», «з великої хмари малий дощ»), поведінкою тварин («мовчати, як риба», «як кіт із собакою», «як мухи до меду»). Загалом, прислів'я та приказки відтворюють розвиток світогляду народу. Найдавнішими за походженням є вислови, у яких збереглися залишки дохристиянського світогляду: «якласти душу», «витрясти душу» (від віри наших предків в одухотворення навколишнього). Низка висловів пов'язана із древніми матірніми діями: «заговорювати зуби» (від звичаю замовляти зубний

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

біль), «перемивати кісточки» (від обряду перепиховання покійників, під час якого млині кістки для очищення небіжчика від гріхів), «ні пуху, ні пера» (так говорили мисливці перед полюванням, сподіваючись вестися в оману духів і тварин, що мало сприяти вдалому полюванню).

Багато висловів пов'язано з обрядовою творчістю. Так, наприклад, з весільного обряду походять вислови: «підсунути гарбуза», «сидить як заставана». Частина прислів'їв та приказок виокремилися з пізніших жанрів: байок («Пожаляв вовк кобилу, лишив тільки хвіст та гриву»), казок («Хто не робить, той не їсть»), анекдотів («Не мала баба клопоту – купила поросля»), пісень («А в суботу на роботу – то хай їде мама, а в неділю на музику, то вже піддусамая»).

Художня витонченість, «округлість» завершеності фрази найближче прислів'їв, приказки до афоризмів – стійких фразеологізмів, якими багата українська мова. Уживання їх у мовленні збагачує індивідуальне самовираження мовця, а також впливає на культуру внутрішнього світосприймання. Сократові належить вислів: «Заговори, щоб я тебе побачив». І чим раніше людина усвідомить пранення розвивати і збагачувати своє мовлення, тим досконалішою особистістю вона буде в суспільстві. Саме в цьому полягає першочергове призначення дитячого фольклору.

Варто акцентувати увагу вихователів, педагогів на авторському використанні приказок і прислів'їв, казок, колядок тощо. З народних вуст вони поступово посили вагомий пафос у художніх творах письменників дитячої літератури, зокрема Володимира Винниченка, Олени Пчілки, Михайла Стельмаха, Всеволода Нестайка та багатьох інших. До речі, Іван Франко називав прислів'я та приказки скарбом нашої мови, «коштовними перлинами».

Малі жанри фольклору з давніх часів використовуються в педагогіці. К. Д. Ушинський підкреслював їх важливу роль для розвитку малолітньої дитини: з одного боку – за своєю формою вони корисні для навчання рідної мови, з іншого – за змістом – сприяють ознайомленню з життям народу, вихованню [18].

Особливо педагогічною спрямованістю приваблює фольклор дітей у підручниках для читання К. Ушинського та Б. Грінченка. «Вдало підібрані народні приказки не лише вчили учнів читати, а й ниступали важливим виховним засобом: формували любов до рідної землі, моральні цінності. Загадки, що, як правило, складалися з

РОЗДІЛ 2. АКТУАЛЬНІ ВЕКТОРИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

Одного речення, були націлені на розвиток у дітей логічного мислення, спостережливості, уваги. Позитивно емоційний фон навчання забезпечували народні жарти, дотепи, гумор тощо» [11, 19]. Згадані педагоги залучали велику кількість прислів'їв, приказок і загадок до своїх підручників з читання в початковій школі. Наведемо деякі з них: «Добре роби, добре і буде. З чужого добра не забагатієш. Зі слання не купиш коня, а з лежкі не справиш одяжі. Як ми людям робим, так і люди нам; Що пече без вогню? Поле біле, а насіння чорне, хто не вміє, той не посіє [7, 64]».

Відомо, що діти починають знайомитися з поняттями «прислів'я, приказка, загадка, скоромовка» уже в дошкільному віці. Далі в початковій школі продовжують вивчати на уроках народознавства, літератури. Навчаються активно використовувати надбання усної народної творчості у власному мовленні в позаурочний час.

Майбутні педагоги повинні розуміти, усвідомлювати й знати різницю між прислів'ями і приказками (пареміями), їх походження, тематику тощо.

Науково-методична грамотність вихователя, учителя неодмінно сприятиме правильному формуванню у свідомості дитини загального теоретичного визначення прислів'їв, приказок та інших фольклорних жанрів. Дитина усвідомлює, що прислів'я – це вислів, який у вигляді ритмічно побудованого чи заримованого речення передає багатогранні спостереження людства, окремого народу. Це поведінкові стосунки між членами родини, обрядовий досвід і традиції, спілкування з природою, праця, будь-які явища, що мають вираження мудрим словесним узагальненням, яке навчає. Чимало прислів'їв і приказок не втрапило актуальності вже цілі століття. Дітям притаманна природна обдарованість, образне мислення, розвиткові якого великою мірою сприяють прислів'я, приказки, загадки та ін.

До малих жанрів фольклору належить і *загадка*. Значну увагу загадкам, особливо народним, надавали К.Д. Ушинський, Є.І. Тихеева, Є.М. Воловозова. Зокрема К.Д. Ушинський вважав, що відгадування загадок для дітей – це можливість вправління розуму, корисна розумова вправа: «... я дивився на загадки як на мальовничий опис предмета. Яка жива і корисна бесіда може бути закріплена в душі дитини такою загадкою» [18, 245]. Загадки розвивають мислительні процеси в дітей: аналіз, синтез, узагальнення, міркування; вони навчають самостійності мислення. Своєю оформленістю загадки

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

сприяють розвитку мовлення дитини, поетичному сприйманню навколишнього оточення, естетичному вихованню. Наведемо приклади загадок: «Сидить у куточку і тче сорочку» (павук), «Повен хлівець білий овець» (зуби), «Завжди в роті, а не проковтнеш» (язик) [2, 15], або авторські:

Жовтобокий карагуз
йшов тородом та й загроз.
Во насіння стільки має,
що аж боки роздимає.

Через те й загроз... (Г. Храпач).

І, звичайно ж, з логопедичною метою використовують *скоромовки*, які допомагають вправляти дітей у вимові складних звуків та слів рідної мови. Нині існує велика кількість авторських скоромовок, які можна використовувати в повсякденній роботі з дітьми. Наведемо деякі з них:

Бурі бобри брід переберели,
забули бобри забрати торби [2, 16].

Як дістати м'яч із м'яти,

Щоби м'яти не пом'яти? (А. Черниш) [2, 518].

Малим жанрам фольклору притаманні невеличкий обсяг тексту, доступність змісту, захопливий ігровий сюжет, при цьому використовуються художньо-образні засоби мови. Фольклорні твори відзначаються виразністю, ритмічністю, легкістю для запам'ятовування. Таким чином, за своїми художньо-специфічними рисами фольклор слугує ефективним засобом естетичного та мовного розвитку дітей.

За допомогою методики практичних вправ потрібно навчити малих дітей вживати прислів'я у власній мові, користуватися скоромовками, загадками, тому що вони збагачують мовленнєвий різень, роблять його образним, живим і цікавим. Цьому буде слугувати особистий приклад учителя, вихователя. За участю педагога ці фольклорні зразки повинні стати цілеспрямованим заоченням до заучування напам'ять художньо-образного вислову на ту чи іншу тему. Добрий наставник-педагог постійно підтримує дітей, спонукає їх до спорядичного згадування, відновлювання в пам'яті прислів'їв і приказок та вводить у лексику не епізодично, а систематично. Мали жанри фольклору позитивно впливають на образне мислення дитини, мовленнєві здібності та розкривають

талант і творчість у формі малювання, вишивки, графіки та інших видів мистецтва. Власне, це є другою особливістю вивчення літератури для дітей – *літературознавчі (теоретичні) знання* студентів. Вони повинні давати визначення, розрізняти жанри дитячого фольклору.

Після фольклору знайомимо студентів з найбільшим пластом – *авторською літературою в хронологічній послідовності*, спираючись на історичні, суспільно-політичні проблеми, на ті яких розвивалася дитяча література і до сьогоднішнього дня. Студенти повинні знати основні відомості про письменника, його літературний доробок, мотиви творчості, знати сучасних дитячих письменників. Для покращення сприймання і засвоєння матеріалу пропонуємо на лекціях мультимедійні презентації з цікавими, маловідомими фактами з життя літературних діячів, із цитатами літературно-критичних матеріалів, відеоінтерв'ю з сучасними письменниками. До семінарських занять студенти готують міні-презентації про письменників як сучасних, так і класиків тощо.

Нагадаємо основні письменницькі постаті в дитячій літературі (у хронологічній послідовності): Леонід Глібов («Чиж та голуб»), «Коник-стрибунець»), Олена Пчілка («Мудра киячка», «Маленька українка», «Кухлик», «Малий музика Моцарт»), Леся Українка («На зелену горбочку», «Біда навчить», «Лілія», Степан Васильченко («Золота діжка», «Неслухняний глечик»), Олександр Олесь («Все навколо зеленіє», «А вже красне сонечко припекло», «Ялинка», «Снігурі», «Китиц-китицо»), Марійка Підгірянка («Моя донечка», «Зайчик в тернині», «Коліскова»), Юрій Шкрумеляк («Мала українка», «Я дитина українська», «Слово української дитини», «Моя мати», «З Новим роком!»), Роман Заволович («Українська мова», «Великдень», «У мамин день», «Батьківкові привітання»), Катерина Переліса («Веснянка», «Гарне слово», «В автобусі», «Брежневська кия», «Для потіпечки», «Писанка», «Христос Воскрес!»), «Молитва»), Наталія Забіла («Вердливі жабки», «Стогла собі хатка», «Олівець-маловець», «Метелик», «Лісова криничка», пикл віршів «Пори року», Лісові загадки, казки за народними мотивами), Оксана Іваненко («Чорномордівський», «Бурлука», «Кисличка»), письменники-природологи Майк Йогансен («Краби», «Кіт Чудило», «Як мурахи наліса цукру», «Як окунь сам утімався») та Олександр Копиленко («Весна прийшла», «Кріт-неборака», «Дальня для птахів», «Дивовижна дружба»), поет-гуморист Грицько Бойко («Сашко»,

«Версда», «Чому Тимко подрапаний», «Годинник», «Веремій», «Консултант» «Кришталева зимонька»), Платон Воронько («Облігтав журавель», «Друзьки», «Кіт не знав», «Кошеня», «Кучерявий баранець», «Як багато знаю я»), Дмитро Павличко («Птиця», «Засць», «Баран», «Осінь», «Весна», «Обруч», «Нічний гість», «Мрія»), Михайло Стелмак («Засць спати захотів», «Забудько», «Як журавель збирал цавель», «Черепак»), Тамара Коломієць («Веснянка», «Променята», «Ручай», «Дні тижня»), Ліна Костенко («Білочка восени», «Вербові сережки», «Соловейко засудився», «Бузинний цар»), сучасні – Анатолій Черниш, Ігор Січовик, Юрій Тітов, Іван Андрусак, Зірка Мензатюк та ін. Твори названих письменників та багатьох інших можна знайти в хрестоматії «У баристому віночку» (упорядник – Н.І. Богданець-Білокаленко).

Ще одна особливість вивчення дитячої літератури, водночас і складова літературної компетентності, – *системний аналіз творів для дітей*. Студент має виокремити у творі освітню й виховну функції, визначити тему, ідею твору, головного героя, дати йому характеристику, знайти у творі художньо-поетичні засоби, визначити риму тощо.

Остання особливість вивчення літератури для дітей студентами, майбутніми вихователями, пов'язана із методичним аспектом. Це *практичне використання літератури* в навчально-виховному процесі дошкільного закладу. Адже літературну компетентність вихователя засвідчують не тільки знання творів та аналітико-критичні навички, а й уміння практично, методично правильно застосувати в роботі з дітьми. Треба зазначити, що літературна компетентність студентів формується й удосконалюється в процесі вивчення дисциплін «Методика розвитку мовлення дітей дошкільного віку», «Культура мовлення і виразне читання», згодом під час проходження педагогічної практики. «В освітньому середовищі дошкільного закладу здавна існували й існують і тепер різноманітні форми організованого й неорганізованого ознайомлення дошкільнят з літературою. Найпоширенішими були заняття з художнього читання й розповідання чи заучування віршів напам'ять з обговоренням та відтворенням змісту» [4, 5].

Сучасний науковець-практик Н. Гавриш наголошує на урізноманітненні способів ознайомлення дітей із художнім словом поза межами занять. Малоючи на увазі не окремі зміни в методіці проведення занять, а в докорінному оновленні, сучасненні як

РОЗДІЛ 2. АКТУАЛЬНІ ВЕКТОРИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

репертуару літературних творів для дошкільнят, так і способів проведення відповідної роботи. Гарні приклади використання літературного тексту, як мистецтва слова, в інтегрованому просторі дошкільного закладу подає Наталія Гавриш у статті «Художня література в освітньому процесі: сучасні технології» [4]. Зокрема вона пропонує розглянути на певних творах алгоритм організації роботи з текстом, який представляє дітям певну соціальну ситуацію; представити дітям літературний твір як проблемно-пізнавальне поле чи інтелектуальне завдання; використати літературний текст як стимул до дитячої творчості. До того ж пропонує алгоритм опрацювання оповідання, загадки, вірша тощо. Наголошує науковець і на використанні жаргівливих текстів, що сприяє створенню доброзичливої, невимушеної атмосфери, підтримці доброго настрою дітей, заохоченню до активної розмови. «Так, якщо виникла суперечка між дітьми через бійку, вихователь може тучно, підкреслюючи малозначність «збитків», іронічним тоном промовити коротенький вірш Гріцька Бойка:

У слона болить нога.

Слон сьогодні шкутильгав:

Гостовав комар у нього,

Наступив йому на ногу» [4, 9].

І щоби вже остаточно позбутися образи й непорозуміння між дітьми, вихователь може залучити їх в ігрову виправу на зіставлення: «Зустрілися слон і комар, і стали один одного хвалити: ти такий..., а ти зовсім... (діти допомагають, показуючи розміри жєстами). Педагог може також запропонувати вихованцям зобразити мімікою, жєстами, ходилою, як комар віддав слонові ногу. Додільно використовувати цей текст також і на занятті із закріплення поняття про величність» [4, 9].

Отже, як бачимо, розвиток сучасної освіти в усіх її ланках неможливий без застосування художнього слова. І лише використання сучасних форм роботи з літературними творами, відповідність їх добору інтересам і потребам сучасної дитини сприятимуть формуванню в неї художнього смаку, бажання читати книжку, сприяти формуванню духовно-розвиненої особистості.

Наступний період життя дитини пов'язаний із художнім словом, видрукуваним у книжці, супроводжуваним яскравими живописними зразками малюнків. Знову ж із знайомства з книжкою в сім'ї

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

починається любов до читання, яка пізніше буде розвиватися вихователем і вчителем.

Книжка несе позитивний вплив на формування особистості в дитячому віці, а також впливає на неї як розумово, так і духовно. Батьки повинні враховувати важливу деталю, вибираючи для своєї дитини книжку: книжка є не лише джерелом знань, а й радіощів. Хто, як не діти, уміють радіти щиро й непринховано? Батьки покликані обов'язками сімейного виховання плекати й розвивати природжену щирість, безпосередність дитини. У великій пригоді стає тут цікава, змістовна, художньо грамотно оформлена дитяча книжка. І хоча дитина ще не вміє читати, лише слухає, але радіє за кожного персонажа, посміхається і часто уявляє себе на місці літературного героя. Ось тут і народжуються перші паростки цінностей у дитячій душі: милосердя, співчуття, бажання творити добрі вчинки під впливом сюжетних колізій гарного художнього твору.

Через книжку, зміст та ідейну спрямованість художнього слова під умілим педагогічним керівництвом вихователів дитина пізнає елементи моральної культури, засвоює духовні цінності народу, краю, у якому живе. Завдання вихователів – постійно спрямовувати дитину на добро заради людей під час роботи з книжкою, постійно вести думку дитини, як ниточку великого клубка духовного багатства в національному аспекті. Промайне кілька років, і дитина, навчена любити книжку, знайде для себе необхідну саме ту книжку, яка відповідатиме її особистісному рівню усвідомлення бути красивим, добрим, потрібним суспільству й державі. А вже з давніх часів книги виховують героїв, діяльних і сумлінних людей. «Ніби якісь казкові птахи, книжки співають про те, яке розмаїте і багате життя, яка смілива людина у своєму прагненні до краси і добра» [17, 3].

Аби відчути вплив художнього слова, мало любити книжку, потрібно читати багато. Наше сьогоднішня «какомп'ютеризувало» як дошкільника, так і школяра. А тому перед сім'єю та навчально-виховними закладами нині постає глобальна проблема: утримати книжку в дитячих руках. Часто це не легко й не так просто. На допомогу приходять видавні вчені-педагоги, досвід яких невичерпний своєю актуальністю. Мудрість істини не підлягає вимірам часу. Ніби сьогодні промовляє В.Сухомлинський, маючи на увазі дитину, яка пізнає світ через книжку: «З першими проявами твого самосвідомлення, з першими поняттями і думками про довкілля у твою голову і в серце входить ідея добра... Ідея добра стає ніби

РОЗДІЛ 2. АКТУАЛЬНІ ВЕКТОРИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

частиною цього ества, вона невіддільна від твоїх думок, поглядів, переконань» [15, 76]. І доречно тут може прислужитися художнє слово дитячої літератури. Нині існує достатня кількість вартісних збірок, книжок для читання дітям. Педагогу потрібно лише зуміти зорієнтуватися в них і донести це слово до дитини таким чином, щоб у неї виникло не лише бажання тримати в руках книжку з художніми творами (віршами, казками, оповіданнями тощо), а й усвідомлювати прослухане.

ДЖЕРЕЛА

1. Бєленька Г. В. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів в умовах ступеневої підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Г. В. Бєленька. Ін-т пробл. вих. НАПН України. – К., 2012. – 38 с.
2. Богданець-Білокаленко Н. І. У бар'єрному віночку. Хрестоматія. Навч. посібник для роботи з дітьми у дошкільн. навч. закладах / Упор. Н.І. Богданець-Білокаленко. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. – 728 с.
3. Богуш А., Гавриш Н. Оптимізація мовленнєвої роботи з дітьми в розвивальному середовищі дошкільного навчального закладу. Реалізація завдань освітньої лінії «Мовлення дитини» / Алла Богуш, Наталя Гавриш // Дошкільне виховання. – 2012. – № 10. – С. 8-14.
4. Гавриш Н. Художня література в освітньому процесі: сучасні технології / Наталя Гавриш // Дошкільне виховання. – 2011. – № 2. – С. 4-9.
5. Гнідець У. С. Концептуалізація розуміння сучасної літератури для дітей та юнацтва у світлі наукової критики / Уля Святославівна Гнідець // Література. Діти. Час. Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. Вып. 1. – Тернопіль: Богдан, 2011. – С. 25-35.
6. Грінченко Б. К вопросу о журнале для детского чтения / Борис Грінченко // Земский сборник Черниговской губернии. – 1895. – Вып. 2. – С. 27-50.
7. Грінченко Б. Українська драматика до науки читання й писання / Борис Грінченко. – К., 1907. – 64 с.
8. Дзюба І. Національна культура як чинник майбуття України / Іван Дзюба // Кур'єр Кривбасу. – 2000. – № 122. – С. 12-13.
9. Золотий колосок. Збірка фольклорних і літературних

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

теорії для роботи з дітьми у дошкільних закладах за програмою «Дитина» / Упор. Н.Дзюбишина-Мельник. – К.: Освіта, 1994. – 623 с.

10. Качак Т. Особливості вивчення літератури для дітей у контексті підготовки майбутніх вчителів початкової школи / Тетяна Качак // Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2011. – № 4 (Ч. 1). – С. 25-30.
11. Кодлюк Я. Підручник для початкової школи: теорія і практика / Ярослав Кодлюк – Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. – 188 с.
12. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість / Мар'яна Лановик, Зоряна Лановик. – К.: Знання-Прес, 2001. – 591 с.
13. Побірченко Н.С. Василь Сухомлинський: формування дитячої особистості засобами художньої літератури / Наталя Семенівна Побірченко // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 1. (42) – С. 5-12.
14. Русова С. Вибрані педагогічні твори / Софія Русова. – К.: Освіта, 1996. – 304 с.
15. Сухомлинський В. А. Как воспитать настоящего человека / Василий Александрович Сухомлинский. – К.: Радянська школа, 1975. – 235 с.
16. Тлумачний словник української мови. В 4 т. Т2 / Уклад. В.Яременко, О.Слишків. – К.: АКОМП, 2001. – 539 с.
17. Українська дитяча література / За ред. Л.Кліщенко. – К.: Вища школа, 1984. – 216 с.
18. Ушинський К. Д. Рідне слово. Книга для тих, хто навчає / К.Д. Ушинський // Вибр. пед. тв.: В 2 т. Т.2. – К.: Рад. шк., 1983. – 359 с.
19. Философский энциклопедический словарь / Ред. сост. Е.Ф.Губский и др. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 576 с.
20. Эльконин Д.Б. Детская психология (развитие ребенка от рождения до семи лет) / Даниил Борисович Эльконин. – М.: Учпедгиз, 1960. – 328 с.
21. Юзвак Ж. Розвивальна сила краси / Жанна Юзвак // Початкова школа. – 2000. – № 5. – С. 4-5.
22. Товкач І. Є. Презентуємо підручці програми «Дитина» щодо формування мовної особистості дошкільника / І.Є. Товкач, А.В. Пасічник // газета «Дитячий садок», березень 2013. – С. 11-13.
23. Товкач І. Любю до книги плекаємо змалку / Ірина Товкач // Дошкільне виховання. – 2012. – № 11. – С. 12 – 14.